

НОВА ІСТОРІЯ

УДК 37 (477.46-21) «19/20» : 070 (477.41) (045)
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.5.230>

*Тетяна Кузнець, Олена Джагунова**

РОЗВИТОК ОСВІТИ В УМАНІ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА СТОРІНКАХ КИЇВСЬКИХ ГАЗЕТ

Анотація: *На основі систематизації виявлених у київських газетах «Заря», «Жизнь и искусство», «Киевское слово», «Труд» публікацій про освіту в повітовому місті Умань показана роль міської думи та громадської ініціативи уманців щодо розширення чотирирічного народного училища та відкриття чоловічої і жіночої гімназій. За допомогою газетних публікацій показано неоднакове ставлення Уманської міської думи до потреб училища для дітей незаможних батьків і гімназій, в яких середню освіту здобували діти із забезпечених сімей. На відміну від міської влади, громадська ініціатива була виявлена у формі створення Товариства допомоги нужденним учням училища (1892 р.) та Товариства допомоги нужденним учням чоловічої прогімназії (1885 р.) і свідчила про усвідомлення заможними громадянами важливості здобуття освіти здібними дітьми з сімей різної станової належності.*

Ключові слова: *газета «Заря», газета «Жизнь и искусство», газета «Киевское слово», газета «Труд», Умань, Уманська чоловіча гімназія, Уманська жіноча гімназія, Уманське міське народне училище*

В умовах реформування системи освіти в Україні та пошуку оптимальних форм залучення громадської ініціативи до освітянської сфери, актуалізується вивчення історичного досвіду створення та функціонування різних освітніх закладів у різних хронологічних і територіальних межах. Новому осмисленню досвіду сприяє розширення джерельної бази його висвітлення, введення до наукового обігу все ще маловивчених джерел. Одним з таких є періодична преса, яка містить і фактологічний матеріал, і векторування суспільної думки стосовно тих чи інших подій. Тому звернення до періодичної преси, яка повідомляла і про відкриття навчальних закладів, і про перипетії навколо прийняття відповідних рішень владних органів, і про громадську думку щодо системи освіти є цілком умотивованим.

* Кузнець Тетяна Володимирівна – доктор історичних наук, професор, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9282-110X>; e-mail: tetiana.kuznets@gmail.com

Джагунова Олена Ігорівна – кандидат історичних наук, доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2129-9761>; e-mail: olenadj_111@ukr.net

Київські газети – політична та літературна газета «Заря» (1880–1886), газета «Труд» (1881–1882), щоденна літературно-політична і економічна газета «Киевское слово» (1887–1905), щоденна літературна, політична і художня газета «Жизнь и искусство» (1884–1899) – публікували інформацію про освітні заклади в Києві та повітових містах Київської губернії. Про навчальні заклади у повітовому місті Умань названі газети упродовж 1880–1900 рр. писали близько п'ятдесяти разів. Виявлені та систематизовані публікації доповнюють знання локальної історії як цінний інформаційний ресурс для подієвої канви і для розуміння інтересів суспільства.

Розумінню політики редакцій залучених газет слугували наукові праці з історії української преси, зокрема монографії В. Ігнатенко¹, А. Животко². Розумінню загальних тенденцій розвитку освіти в Києві сприяла праця А. Гедьо та В. Шабранської «Розвиток освіти в Києві на сторінках газет «Нова Рада» й «Киевлянин» доби Центральної Ради»³. Деякі газетні публікації про навчальні заклади міста Умань використані у роботі Т.В. Кузнець «До історії освіти на Уманщині (XVIII – початок XX століття)»⁴, але вони стосувалися хронології відкриття цих закладів.

Якщо тема розвитку освіти традиційно передбачає з'ясування хронології відкриття навчальних закладів, висвітлення освітнього процесу в них, характеристику кадрового складу й оцінку рівня освіти, то у даній статті увага акцентується на суспільній думці щодо освіти в Умані і на її дієвості щодо відкриття навчальних закладів, що і висвітлюється у статті.

Наукова новизна даного дослідження полягає у тому, що у розвитку освіти в повітовому центрі акцентується увага на сегменті підготовчої роботи до відкриття навчальних закладів. Виявлена у київських газетах інформація проливає світло на (без)діяльність міської думи, активність громадськості, прояви громадської ініціативи. Тобто увиразнено підготовчий період вдосконалення чи відкриття нових закладів освіти.

Методологічний інструментарій дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Принципи історизму, об'єктивності та системного підходу зумовили опрацювання газетної інформації про розвиток освітніх закладів в Умані в контексті державної освітньої політики у зазначених хронологічних межах і контексті повсякдення повітового міста. Виявлена у газетах інформація була систематизована як загальна характеристика системи освіти в Умані.

Метою статті є систематизація й аналіз виявленої у київських газетах «Заря», «Труд», «Киевское слово», «Жизнь и искусство» інформації про народне училище, чоловічу та жіночу гімназії в Умані з акцентуванням уваги на ставленні міської влади та громадськості до їх відкриття та функціонування. Це сприятиме увиразненню суспільних запитів на освіту та доповнюватиме історію освіти в Україні.

Кореспондент «Зари» з Умані 15 грудня 1880 р. повідомляв, що попит на освіту в місті дуже великий, а можливості його задовольнити дуже незначні. Для прикладу він

¹ Українська преса (1816–1923 рр.). Київ, 1996. 77 с.

² Історія української преси. Київ, 1999. 368 с.

³ Гедьо А., Шабранська В. Розвиток освіти в Києві на сторінках газет «Нова Рада» й «Киевлянин» доби Центральної Ради. *Київські історичні студії: науковий журнал*. 2022. №1 (14). С. 79–89. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2022.110>

⁴ Кузнець Т.В. До історії освіти на Уманщині (XVIII – початок XX століття). Київ, 2000. 36 с.

звернувся до можливостей народного двокласного училища, яке було відкрите 12 жовтня 1869 р. У підготовчому класі чоловічого відділення навчалось 77 осіб, а ще 50 не прийняли за браком місця. У жіночому відділенні навчалось 60 осіб, а 10 було відмовлено з тієї ж причини. У першому класі чоловічого відділення навчалось 28 осіб, жіночого – 16 осіб. У другому класі чоловічого відділення – 16 осіб, жіночого відділення – 9 осіб. Тобто, усіх бажаючих навчатися було 266 осіб, а за браком місця навчалися тільки 206. І це тільки ті, хто успішно склав вступні екзамені⁵. Наведені цифри настільки красномовні, що не потребують коментарів.

Окрім народного училища у місті функціонували ще такі навчальні заклади: духовне училище, училище садівництва, приватна жіноча прогімназія п. Семенцової. Але усі разом вони не могли задовольнити потреб в освіті.

Щодо назви «народне училище», то ілюзію про доступність для нужденних цього навчального закладу розвіює публікація кореспонденції з Умані в газеті «Жизнь и искусство» від 29 листопада 1895 р. Кореспондент пише, що «назва народного дає нам право думати, що двері цього училища відкриті для народу; але останнім часом досить помітним стало відсторонення від училища бідного елемента уманського населення. Під час вступних екзаменів до училища у цьому році продавались, по 3 коп. за примірник, друковані бланки для «прошень»⁶. Крім купівлі бланка, не менше здивування викликала кількість граф з написами: стан, ступінь освіти, рід заняття, величина річного прибутку батьків тощо. А наприкінці бланка розміщене зобов'язання, яке повинен підписати подавач «прошення»: одягати пристойно, забезпечити навчальними посібниками сина чи доньку, вносити вчасно за них плату за право навчатися. Батьки письмово зобов'язувалися забезпечувати свою дитину усім необхідним, – так що бідняк навіть «прошеніє» не зможе подати. У такий, не зовсім делікатний, спосіб училище відгороджувалося від напливу нужденних. Якщо є бажання влаштувати сина чи доньку в міське училище, то спочатку потрібно розбагатіти. І навіть якщо дитина вступила до училища, то на неї чекало багато неприємних несподіванок. Часто учениці ставили 4 бали за поведінку, якщо рукава її сукні не відповідали встановленим вимогам. Наказуючи учениці придбати певну книгу, обов'язково наголошували, щоб купити тільки нову. Якщо ж учень чи учениця відсутність чогось пояснювали своєю бідністю, то отримували відповідь: «бідні не повинні учитися!».

Про незацікавленість у підтримці народного училища писала губерньська газета «Жизнь и искусство» у березні 1897 р. Зазначалося, що ще при відкритті у 1869 р. міського двокласного училища в Умані, відчувалася потреба «не в одному училищі, а у десяти»⁷. Адже якими бідними не були б уманці, все ж, вони з великим задоволенням посилали своїх дітей у безкоштовне училище, якби тільки воно не вимагало попередньої підготовки дітей, оскільки на домашню освіту коштів не вистачало. Та з самого початку існування училища кількість бажаючих навчатися в ньому була великою і тому вступ здійснювався за результатами екзамену. Тому двері училища з самого початку були зачиненими для найбіднішого населення, яке не мало змоги найняти домашнього учителя. А закриття в Умані казенного єврейського училища збільшило кількість бажаючих вступити до

⁵ Умань, 15 декабрия (Корреспонденция «Зари»). *Заря*. 1880. 25 грудня. С. 5.

⁶ Областные вести (от нашего корреспондента). Умань. *Жизнь и искусство*. 1895. 29 ноябрия. С. 3.

⁷ Народное образование. *Жизнь и искусство*. 1897. 16 марта. С. 4.

народного училища. Бували випадки, коли діти з домашньою освітою не могли вступити до училища через конкуренцію великої кількості бажаючих. Так тривало двадцять вісім років і місто Умань з 30-тисячним населенням так і продовжувало задовольнятися одним міським училищем. Воно ставало настільки переповнене учнями, що була закрита перша група і прірва між народом і училищем ставала ширшою і ширшою. Але дійшло до ще радикальніших заходів: доглядач училища оголосив учням, що оскільки в училищі тісно, то у 1897 р. доведеться звільнити 70 учнів. Він сподівався, що такий радикальний крок приверне до училища увагу і міської думи, і заможних мешканців міста. Та він помилився, бо увага міської влади була зосереджена на відкритті жіночої гімназії, яка, звичайно, була ближчою інтересам думців, ніж народне училище, до послуг якого вони не зверталися. А між тим, питання з народним училищем можна було вирішити кількома способами: або відкрити ще одне народне училище, або звести другий поверх над будинком училища, або при основних класах відкрити паралельні.

Проблема недостатності одного народного училища для 30-тисячного міста Умань і, як варіант її вирішення, відкриття ще одного училища висвітлювалась у газеті «Жизнь и искусство» за 11 квітня 1897 р. Автор кореспонденції повідомляв, що 8 квітня уманському міському голові надіслане прохання від уманців, яке було завірене 120-ма підписами міщан, купців та інших. Текст газета опублікувала дослівно. У ньому говорилось, що мешканці міста Умань усе більше і більше усвідомлюють необхідність дати своїм дітям хоч би елементарну освіту і, беручи до уваги, що існуюче вже здавна в Умані єдине міське училище вже не в змозі задовольнити цю назрілу потребу, тим більше, що доступ в училище, з огляду на його переповнення учнями, усе більше утруднюється і в наступному році буде закритий, тому просять порушити клопотання перед Уманською міською думою, щоб вона вжила заходів для задоволення потреби в елементарній освіті. Таке прохання підтримали представники уманської інтелігенції в особі відомих лікарів, юристів та осіб інших ліберальних професій. Вони письмово підтвердили, що серед уманців відчувається гостра потреба ще в одному міському училищі, чи, на крайній випадок, у розширенні існуючого міського училища⁸. Щоб оцінити факт подання такого прохання, потрібно мати на увазі, – йшлося у газетній публікації, – що навряд чи де в іншому місті так ігноруються інтереси народної освіти, як це робиться в Умані. У той час як для заможних мешканців, які склали меншість населення міста, функціонували такі навчальні заклади, як духовне училище, училище землеробства і садівництва, чоловіча гімназія і проектувалася жіноча гімназія, то для бідних уманців, які склали переважну більшість 30-тисячного населення, у справі народної освіти майже нічого не зроблено.

Для підтвердження утрудненого доступу до училища наводились такі цифрові показники. У 1895 р. виявили бажання складати вступний екзамен в училище 168 хлопчиків і 91 дівчинка, усього 259 дітей. З цієї кількості зараховано до Уманського міського училища 66 дітей – 33 хлопчики та 33 дівчинки. Решта 193 особи за браком місць не були прийняті і повинні були відмовитись від мрії навчатися в училищі. І приблизно така ситуація повторювалася з року в рік⁹.

Уманська міська дума розглянула прохання уманців про необхідність розширення

⁸ Областные вести (от наших корреспондентов). Г. Умань. Жизнь и искусство. 1897. 11 апреля. С. 3.

⁹ Ibidem.

міського училища, – писала губернська газета «Жизнь и искусство» 30 червня 1897 р. Але рішення думи звелось до того, щоб доручити міській управі детально з'ясувати, яких конкретно потрібно вжити заходів для задоволення потреби в освіті бідних уманців. Тобто потрібно було точно з'ясувати вартість відкриття й утримання паралельних класів, скільки буде обходитись утримання повного двокласного училища і про все це доповісти на засідання думи у липні місяці. Газета повідомляла, що дума почула голос народу і залишається побажати, щоб міська управа якнайскоріше підготувала відповідну інформацію¹⁰.

Та час йшов і кореспондент газети «Жизнь и искусство» з Умані писав, що коли мова заходила про народну освіту, то уманцям доводилося червоніти від сорому. Народна освіта знаходилася у тому примітивному стані, якою вона була три десятки років тому, коли 1869 р. відкрилось народне двокласне училище¹¹.

Чисельність населення міста постійно збільшувалася, разом з цим щорічно зростала кількість дітей, які не могли вступити до училища за браком місць. Не дивлячись на клопотання доглядача училища про необхідність його розширення, міська дума не виділяла коштів на розв'язання проблеми освіти незаможних уманців. Справжнім криком душі звучали слова дописувача губернської газети про те, що «пора вже нашим міським заправилам звернути увагу на потребу народу в освіті і асигнувати необхідні кошти для цього...»¹².

У лютому 1898 р. кореспондент з Умані повідомляв через газету «Жизнь и искусство», що міська управа зволікала з проведенням відповідних розрахунків щодо розширення міського народного училища. Він писав, що та сама міська дума, яка так оперативно відшукала кошти для будівництва жіночої гімназії, «є індеферентною до освіти народу. Можливо думці трохи отямляться і хоч частину грошей, виручених від продажу «Дворцової площі», виділять на влаштування ще одного народного училища»¹³.

Попри непоступливість міської влади у питанні підтримки міського двокласного училища, була виявлена громадська ініціатива у формі створення «Товариства допомоги нужденним учням Уманського міського двокласного училища». На перших зборах ініціативної групи, що відбулися 29 березня 1898 р., до Товариства записалося 69 осіб. Хоч членський внесок складав 3 руб., багато хто виявив бажання внести більше грошей. Міська управа не лишилась осторонь і виділила Товариству 27 руб. 41 коп. На перших зборах Товариство збрало 237 руб. 42 коп. Тоді ж було обране правління Товариства, до якого увійшли І.Р. Вінда, М.М. Міклашевський (справник), міський голова П.А. Стаховський та І.Я. Френкель; кандидатами були обрані: Ключарьов, Закусило, Бірнбаум і Альгер. За посадою до Товариства входили: доглядач училища і один з учителів за рекомендацією інспектора народних училищ. Уже перші збори показали, що Товариство не буде мертвонародженим, – писала губернська газета «Жизнь и искусство»¹⁴. З'явилася надія на те, що більше не буде випадків звільнення дітей за невнесення плати за навчання, як це часто бувало.

¹⁰ Народное образование. *Жизнь и искусство*. 1897. 30 июня. С. 3.

¹¹ Областные вести (от наших корреспондентов). Г. Умань. *Жизнь и искусство*. 1897. 15 сентября. С. 2.

¹² Ibidem.

¹³ Областные вести (от наших корреспондентов). Г. Умань. *Жизнь и искусство*. 1898. 21 февраля. С. 2.

¹⁴ Областные вести (от наших корреспондентов). Г. Умань. *Жизнь и искусство*. 1898. 9 апреля. С. 3.

Виявлення допомогової ініціативи громадськості не могло не вплинути на поступливість влади у питанні виділення коштів для розширення училища, але з остаточним розв'язанням проблеми міська дума зволікала. А тому, як і в минулі роки, на початку 1898 р. навчального року обговорювалось питання про дітей, які не потрапили до навчальних закладів. Найбільш плачевним було становище дітей батьків середнього класу та найбідніших. На початку літа батьки зібрали останні гроші та наймали репетиторів для підготовки своїх дітей до вступу в навчальні заклади, – писало «Киевское слово» 9 вересня 1898 р.¹⁵ Уманське міське двокласне училище мало 30 вакантних місць, на які було подано 115 заяв. Тобто поза училищем залишилось 80 дітей. Тому питання про розширення училища чи відкриття ще одного не втрачало своєї актуальності.

Урочистості з нагоди закінчення навчального року 26 травня 1899 р. у двокласному училищі мали гіркий присмак: було оголошено, що 23 учні з добрими та задовільними оцінками будуть відраховані з училища через нестачу місць. Хоч їм видані свідоцтва для вступу без екзаменів в училища інших міст, але бідні батьки не мали змоги возити дітей за межі Умані. «Таким чином ці діти знову приречені на темноту і невігластво, звідки вони уже сподівалися вибратися», – писала губернська газета «Жизнь и искусство»¹⁶. Потрібне було кардинальне вирішення питання про розширення училища. І справа була не тільки у відсутності коштів для цього. Не менш важливим було прийняття ствердого рішення думцями – заможними уманцями, які піклувались, у першу чергу, про освіту своїх дітей, а освіта дітей бідних окремих з них мало цікавила.

Коли в міській думі обговорювалось питання про влаштування жіночої гімназії, то міський голова Софроній Лаврентійович Логовінський (очолював місто у 1898-1912 рр.) запропонував звести будинок для паралельних класів при міському двокласному училищі. Проти цього висловився пан Р., який заявив, що спочатку потрібно відкрити жіночу гімназію, а вже потім повернутися до питання про паралельні класи в міському училищі. С. Логовінський палко відстоював свою пропозицію і дещо пафосно заявив: «...пани знайте, що вирішення цього питання біля дверей управи чекає ціла тисяча людей, і нам не буде можливості вийти на вулицю, якщо ми не приймемо позитивного рішення»¹⁷. І рішення було ухвалене, але незадоволений пан Р. подав заяву про його відміну, мотивуючи тим, що при виході із зали засідань не виявилось жодної людини, не те, що тисяч людей, про яких сказав С. Логовінський. Звинувачення пана Р. у навмисній протидії справі народної освіти були безпідставними, просто він був заможною людиною і мало знайомий з потребами бідного населення. До того ж, він був завжди зайнятий своїми справами і рідко бував у міській думі.

Але серед заможних людей були і такі, які проявляли готовність підтримувати освітні заклади для дітей бідних батьків. «Киевское слово» 20 вересня 1898 р. повідомило, що почесний попечитель уманської гімназії граф Шувалов з м. Тальне Уманського повіту порушив клопотання про отримання дозволу на відкриття на власні кошти міністерського народного училища на 120 учнів, на утримання якого він щорічно обіцяв виділяти 6 тис. руб. за умови однакового прийняття на навчання дітей євреїв і християн¹⁸.

¹⁵ От наших корреспондентов. *Киевское слово*. 1898. 9 сентября.

¹⁶ Областные вести (от наших корреспондентов). Г. Умань. *Жизнь и искусство*. 1899. 15 июня. С. 3.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Нам пишут. *Киевское слово*. 1898. 20 сентября. С. 4.

У 1899 р. адміністрація Уманського міського училища змушена була знову відрахувати 15 учнів, які успішно склали перевідні екзамени¹⁹. Питання про відкриття ще одного міського училища знову постало перед міською думою. Але серед думців єдності не було, бо найзаможніша частина вважала першочерговим відкриття жіночої гімназії. Адміністрація училища просила у думи 900 руб. на відкриття паралельних класів в училищі, але їй було відмовлено.

Справа розширення міського училища тягнулася до 1902 р. У серпні того року «Киевское слово» повідомляло, що з нового навчального року відкривається перша група та паралельні класи: перший і другий. Зasluga в цьому доглядача училища Івана Прохоровича Янкевича, який вісім років наполегливо добивався вирішення цього питання. Клопотання І. Янкевича підтримував міський голова С. Логовінський, під впливом якого міська дума одноразово виділила 10 тис. рублів для надбудови верхнього поверху над будинком училища і виплачувала щорічно 2750 руб. для утримання паралельних класів. «І уманці милуються гарним і просторим двоповерховим будинком розширеного училища і сподіваються, що у ньому більше не звучатиме: «нема місць»²⁰. Особливо уманців тішило відкриття першої групи, до якої приймали дітей без попередньої підготовки і без екзамену. Ще І. Янкевич планував відкрити при училищі ремісничі класи. «Київське слово» писало і про винятково важливу роль у справі розширення училища міського голови С. Логовінського. Зокрема, зазначалося, що коли виявилася нестача коштів для придбання необхідних класних меблів, то він влаштував любительську виставу з метою збору добровільних пожертвувань і питання було вирішене²¹.

У 1904 р. училище було реорганізоване у двокласне з п'ятирічним терміном навчання, а у 1912 р. воно перетворене на Вище початкове училище № 1.

Щодо закладів середньої освіти в Умані, то київські газети писали про перипетії навколо питань про перетворення чоловічої прогімназії (з шестирічним терміном навчання) у гімназію (з восьмирічним терміном навчання), та про відкриття жіночої гімназії на базі приватного училища Розалії Семенцової.

Про незабезпеченість середніми навчальними закладами міста Умань «Заря» писала 20 вересня 1881 р. Було згадано, що два роки тому міська дума виділила 30 тис. руб. і приміщення для прогімназії. Клопотання про дозвіл на її відкриття пройшло усі інстанції та загальмувалося у міністерстві. Кілька місяців тому до міністерства було направлено повторне клопотання, скріплене підписами сотень уманців. Але відповідь на нього довго не надходила. А між тим, існуючі в Умані навчальні заклади не задовольняли потреби мешканців. Так, двокласне міське училище переповнене учнями переважно бідних батьків. Духовне училище багатьох не задовольняло, а училище садівництва спеціальне і приймало дітей з високим освітнім цензом. Відсилати дітей на навчання до Києва чи до іншого міста переважна більшість батьків не могли через фінансові можливості. Таким чином відсутність середнього навчального закладу для багатьох унеможлиблювала життя в Умані: у першу чергу скаржилися члени окружного суду на

¹⁹ Учебный вопрос. *Киевское слово*. 1899. 10 августа. С. 3.

²⁰ Г. Умань. *Киевское слово*. 1902. 26 августа. С. 3.

²¹ Г. Умань. *Киевское слово*. 1902. 23 ноября. С. 3.

неможливість дати своїм дітям середню освіту і вказували це як аргумент для переведення їх до іншого міста²².

«Місто Умань має декілька дуже великих будинків, а між тим, не має де розмістити міське училище, а тим більше прогімназію, яка має бути відкрита з наступного навчального року», – писала губернська газета «Труд» у листопаді 1881 року²³. Члени міської думи планували відправити депутацію до Уманського окружного суду з проханням виділити частину будинку, який раніше займав військовий госпіталь, а ще раніше – василіянський монастир, а тепер займає суд. Якщо ж окружний суд не виділить частини величезної будівлі, що була тоді найбільшою в місті, то думці планували з одного міського будинку виселити поліцію і пожежну команду та розмістити там прогімназію.

Справа відкриття прогімназії затягувалась і через відсутність відповідного приміщення, і через брак коштів. Аж врешті у травні 1882 р. «Труд» повідомив, що Уманське казначейство отримало від київської казенної палати, а та з Міністерства народної освіти, повідомлення, що уряд відкрив кредит на влаштування прогімназії в Умані у сумі 6,5 тис. рублів. Бухгалтер казначейства повідомив про це міському голові та порадив підшукати приміщення та підготувати гроші від міста у сумі 30 тис. рублів. Але коли міський голова звернувся за підтвердженням такої інформації до міністра народної освіти, то отримав відповідь, що це помилка, оскільки кошти виділені Тамбовській, а не Київській губернії²⁴.

У номері «Зари» за 28 січня 1883 р. повідомлялося, що питання про відкриття класичної прогімназії Міністерством народної освіти вирішене позитивно. Але виділені для цього в минулому році 11 тис. руб. не були внесені у розпис державних видатків. 1883 р. ця сума вже була внесена і місту залишалось відшукати ті 30 тис. руб., які воно зобов'язалося дати для відкриття гімназії. Цю суму планувалося поділити між містом і Уманським повітом у пропорції 10 тис. і 20 тис. відповідно²⁵.

А на початку лютого 1883 р. «Заря» повідомляла, що «уманці зазвичай досить апатичні до будь-якого суспільного починання, виявили деяку енергію у питанні прогімназії. Дякуючи старанням місцевого міського голови, на даний час зібрано приватних пожертвувань на відкриття прогімназії більше п'яти тисяч рублів. Звичайно, така сума складає ще дуже малу частину тих тридцяти тисяч, які необхідні для відкриття прогімназії. Але якщо запал не охолоне, то, можливо, помаленько дійдуть до необхідної суми»²⁶.

Однак справа збору коштів просувалася повільно: за наступний місяць було зібрано тільки дві тисячі рублів. І 2 березня 1883 р. «Заря» опублікувала такий коментар з Умані: «...на утворення капіталу, необхідного для відкриття в нашому місті класичної прогімназії, приватних пожертвувань до цих пір надійшло усього 7 тис. руб., – у цю суму увійшли усі пожертвування навколишніх землевласників і 270 руб. від вистави в цирку, поставленої на користь прогімназії. Результат підписки далеко не виправдав сподівань,

²² Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1881. 20 сентября. С. 3.

²³ Внутренний отдел. Умань. *Труд*. 1881. 13 ноября. С. 3.

²⁴ Внутренний отдел. Умань. *Труд*. 1882. 26 мая. С. 3.

²⁵ Внутренний отдел. Умань. *Труд*. 1883. 28 января. С. 3.

²⁶ Из Умани нам пишут. *Заря*. 1883. 2 февраля. С. 3.

залишається одна надія, раптом розкладка по повіту виправить ситуацію... Є ще один засіб, на який, однак, важко покладати серйозні надії, – це міська позика, але з яких джерел буде виплачуватися позика – аллах відає»²⁷.

Але питання про відкриття чоловічої прогімназії міська влада тримала в полі зору. Кореспондент «Зари» повідомляв, що 3 березня 1883 р. в Умані відбулося засідання міської думи, на якому обговорювалось питання відкриття чотирикласної чоловічої прогімназії. На засідання були запрошені предводитель дворянства Уманського повіту, повітовий справник, настоятелі собору і костелу, рабин і декілька лікарів. Йшлося про те, що потреба у чоловічій прогімназії в Умані відчувалася вже давно, оскільки існуючі навчальні заклади не могли забезпечити усіх бажаючих батьків дати своїм дітям середню освіту. Перше клопотання від міста про дозвіл на відкриття прогімназії було відхилене і тільки 8 лютого 1883 р. надійшов дозвіл, але з умовою, що місто внесе одноразово 30 тис. руб. і одночасно виділить приміщення для прогімназії, а на її утримання уряд виділятиме по 13 500 руб. щорічно. У місті уже зібрано 10 тис. руб., а 20 тис. руб. повинен надати повіт. Для збору пожертвувань для такої справи деяким особам планувалося роздати підписні листи. Про приміщення питання ще теж не вирішене, але найзручнішим називався будинок, в якому розміщувався окружний суд. Але питання з приміщенням «може бути вирішене тільки за участі чиновника від навчального округу, про командування якого уже заявлене клопотання»²⁸. А 24 травня 1883 р. газета повідомила, що для планованої дати до відкриття прогімназії уже винайманий будинок²⁹.

Уманська чоловіча прогімназія була відкрита 11 вересня 1883 р. в орендованому у поручика Солодова будинку. У жовтні 1883 р. були оголошені результати набору до гімназії. Усього було подано 306 прохань про вступ. За віросповіданнями заявники розподілялись так: православних – 86, католиків – 179, євреїв – 88 і лютеран – 6. З євреїв 42 заяви були відхилені через відсутність метричних свідоцтв дітей. За місцем проживання поділ був таким: з Умані – 96 заяв, з Київської губернії – 110, з інших губерній – 40, з Києва – 36 і з Одеси – 24³⁰. Отже, за національністю найбільшу кількість бажаючих здобути середню освіту склали поляки.

Фінансовий стан прогімназії був нестабільним. Одним із свідчень тому була опублікована 14 лютого 1884 р. в «Заре» інформація про поширення в місті чуток про переведення з наступного року уманської прогімназії в Звенигородку. Вони викликали занепокоєння у батьків, але, як повідомляв автор кореспонденції, причиною чуток були відносини директора прогімназії з міською владою з приводу виділення на наступний рік коштів для відкриття 5 і 6 класів. Міська влада відмовлялася від вирішення цього питання через брак вільних коштів і тоді директор прогімназії напівжартома сказав учням: «Я найму вози і перевезу вас у Звенигородку». Та це був жарт і батькам не варто турбуватися з цього приводу³¹.

Вирішення питання про виділення містом коштів для відкриття 5 і 6 класів у прогімназії затягувалось. Інспектор прогімназії звернувся до міської управи з письмовим

²⁷ Из Умани нам пишут. *Заря*. 1883. 1 марта. С. 3.

²⁸ Умань. *Заря*. 1883. 9 марта. С. 3.

²⁹ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1883. 24 мая. С. 3.

³⁰ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1883. 4 октября. С. 2.

³¹ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1884. 14 февраля. С. 3.

клопотанням про виділення 2 500 руб., аналогічні клопотання надіслали гласні міської думи Вишневський і Лонс. Для обговорення звернення 23 лютого 1884 р. відбулося термінове засідання гласних, на якому були присутніми сорок осіб. Після прочитання письмових звернень розгорнулося обговорення питання і з'ясувалось, що місто внесло на відкриття прогімназії 30 тис. руб., а от виділене приміщення Міністерством освіти ще не прийняте. І якщо міністерство і надалі зволікатиме з його прийомкою, то місту доведеться винаймати приміщення, що коштуватиме 2 500 тис. руб. щорічно. За таких обставин, виділення нових коштів для прогімназії буде надзвичайно обтяжливим для міського бюджету. На приватні пожертвування розраховувати було марно. За результатами голосування більшістю голосів – 23 проти 17 – клопотання інспектора прогімназії залишилось незадоволеним³².

Проблема із виділенням приміщення для прогімназії не вирішувалась через недостатню кількість коштів у міській владі. Приміщення для прогімназії було виділене, але для його пристосування потрібно було ще 18 тис. руб. Казна таких видатків на себе не приймала, оскільки Міністерство народної освіти чітко ставило вимогою надання містом пристосованого приміщення³³. У місті почали вишукувати кошти для прогімназії. Кореспондент «Зари» 11 травня 1884 р. писав про те, що інспектор прогімназії поширював оголошення такого змісту: «До цих пір мною було відмовлено в прийомі пожертвувань для прогімназії. Сьогодні ж, отримавши на це дозвіл від вищого начальства, оголошую, що пожертвування на перетворення прогімназії в повноцінну гімназію будуть мною прийматися з подякою. Список осіб, які внесли пожертвування, буде своєчасно надрукований»³⁴.

У червні 1884 р. інформація про прогімназію в Умані знову потрапила на сторінки газети «Заря». Кореспондент газети писав про те, що між міською владою і керівництвом прогімназії склалися вкрай ненормальні відносини. Місто зятято стояло на своєму і згоду на виділення грошей для відкриття 5 і 6 класів прогімназії ставило у залежність від зміни інспектора. Антагонізм між міською владою та інспектором прогімназії почався ще при її відкритті, а потім ще більше загострився. Дійшло навіть до такої курйозної ситуації: до інспектора звернувся адвокат К. з проханням про прийняття сина у підготовчий клас. Усі документи були оформлені правильно, але інспектор прогімназії відмовив адвокату під приводом відсутності вакантних місць. Але вступні екзамени ще не закінчилися і про наявність місць інформації ще не було.

Та інспектор був категоричним у своїй відмові. Тоді адвокат телеграмою звернувся до попечителя навчального округу, який зажадав пояснень від інспектора. У зв'язку з цим були наведені статистичні дані про контингент гімназистів. Усіх учнів тоді навчалось 145, з них католиків було 54,5%, православних – 34,47%, євреїв – 11,3%. За місцем проживання: дітей уманців налічувалося усього 53, що становило 36,55%, інші 63,45% були іногородніми. Якщо брати до уваги, що місто виділило для прогімназії 31 тис. руб., то виходило, що шкурка вичинки не варта³⁵.

³² Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1884. 24 февраля. С. 3.

³³ Нам пишут из Умани. *Заря*. 1884. 12 апреля.

³⁴ Из Умани нам пишут. *Заря*. 1884. 11 мая. С. 3.

³⁵ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1884. 10 июня. С. 3.

Щодо наявності вакантних місць у прогімназії, то деяке розуміння ситуації складала інформація, опублікована в «Заря» 24 червня 1884 р. Інженер-архітектор з Києва оглянув виділений містом будинок для прогімназії і заключив, що 30 тис. руб. для його ремонту буде недостатньо. А тому ще на рік прогімназія повинна залишатися у невеликому приміщенні, в якому вона й була відкрита. Воно було тіснуватим для навчального закладу і саме тому педагогічна рада прогімназії вирішила зменшити кількість місць у кожному класі. У перший клас перейшло з підготовчого 30 учнів і залишилося тільки 3 вакансії, на які було подано 60 заяв. Було оголошено, що до першого і другого класів приймати не будуть; у третьому було 4 вакантні місця, у четвертому – 9 і на ці місця оголошувалися конкурсні екзамени³⁶.

На 11 серпня 1884 р. були призначені вступні випробування до прогімназії, але також було відомо про катастрофічно малу кількість вільних місць. Міська влада не виділяла коштів для відкриття паралельних відділень, вимагаючи звільнення начальника прогімназії. При усій неоднозначності такої ситуації, уманцям наносилась шкода, оскільки своїх дітей вони відправляли на навчання за сто і більше верст. Міській думі рекомендувалося задуматись над цим питанням³⁷.

У березні 1885 р. «Заря» писала про вияв громадської ініціативи щодо підтримки учнів Уманської прогімназії. Йшлося про те, що Міністерство внутрішніх справ затвердило статут Товариства допомоги нужденним учням прогімназії. Мета Товариства полягала у тому, щоб за зібрані внески його членів надавати фінансову допомогу бідним учням, яка б використовувалась на внесення плати за навчання, на придбання одягу, книг, на видачу субсидій учням у розмірі до 50-ти руб. на одного. Якщо коштів вистачатиме, то планувалося влаштування спеціальних помешкань для бідних учнів. Допомоговий фонд Товариства формувався з членських внесків (5 руб. на рік), добровільних пожертвувань, прибутків від проведених лекцій, концертів, літературних і музичних зібрань. За статутом, Товариство мало об'єднувати не менше 15 осіб. А вступили до нього 65 осіб. На перших зборах обрали членів правління, скарбника та діловода. Головою правління статут визначав інспектора прогімназії, з 12-ти членів правління 9 осіб обиралися педагогічною радою з викладачів прогімназії, а три особи обиралися на загальних зборах з членів Товариства, заступником голови правління був обраний П. Попов. Член Товариства лікар Альтер на перших зборах виказав готовність прочитати лекцію про холеру, а виручені за це кошти передати Товариству допомоги нужденним учням Уманської прогімназії³⁸.

Детальний звіт про діяльність Товариства з часу його відкриття 14 лютого 1885 р. до 8 вересня 1885 р. «Заря» опублікувала 10 жовтня 1885 р. На той час Товариство допомоги нужденним учням Уманської прогімназії налічувало у своєму складі 123 особи, серед яких членів благодійників було 5: Русецька одноразово внесла 100 руб., Підгорська – 50 руб., Ліпковський – 10 руб., Квятковський – 75 руб., Фальцман – 10 руб. За розрахунком Товариства, у притулках проживало 8 учнів, що коштувало 288 руб.; на плату за навчання 23 учнів було витрачено 435 руб.; на придбання бідним учням найнеобхідніших речей і

³⁶ Нам пишут из Умани. *Заря*. 1884. 20 июня. С. 3.

³⁷ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1884. 11 сентября. С. 3.

³⁸ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1885. 9 марта. С. 3.

посібників витрачено 57 руб. 60 коп. Окрім членських внесків членів Товариства, його кошти поповнились половиною збору від вистави – 60 руб. Загальний фінансовий звіт Товариства показував такі суми: усього надійшло 1620 руб., витрачено 967 руб. 21 коп., обраховано у запасний капітал 20% – 324 руб. Залишок вільних коштів складав 329 руб. 79 коп. На засіданні Товариства 7 серпня 1885 р. до нього вступило ще 38 осіб, у тому числі троє благодійників, які одноразово внесли: Є.Г.Соколовський – 100 руб., Ш.А.Рахліс – 50 руб., Д.М.Рапорт – 50 рублів. У повному складі Товариство об'єднало 160 осіб³⁹.

Та громадська ініціатива щодо фінансової підтримки нужденних учнів прогімназії не означала вирішення її проблем. У номері від 20 лютого 1886 р. «Заря» повідомляла сумну новину: клопотання міста про відкриття 5 і 6 класів прогімназії було відхилене. Також повідомлялося, що міський голова найближчим часом поїде до Петербурга для поновлення клопотання перед міністром народної освіти⁴⁰.

Про початок вирішення проблеми прогімназії стало відомо на початку квітня 1886 р. Питання про відкриття 5 і 6 класів в Уманській чотирикласній прогімназії було яблуком розбрату між міською думою, яка відмовлялася виділити необхідні для цього кошти, та інспектором прогімназії п. Ронтальєром. З від'їздом Ронтальєра з Умані, місто саме порушило клопотання про відкриття 5 і 6 класів, для чого міський голова їздив до міністра народної освіти в Петербург. Повернувшись звідти, він на засіданні думи 27 березня доповідав про результати поїздки таке: міністр погодився дати дозвіл на відкриття в серпні 1886 р. 5 і 6 класів за однієї умови – якщо дума згодиться щорічно виділяти для цього 4035 руб. У такому разі він обіцяв запропонувати попечителю Київського навчального округу дати дозвіл на відкриття 5 і 6 класів. В іншому випадку міністр планував тільки у грудні місяці внести проєкт до Держдуми на обговорення, що практично означало тривале відтермінування вирішення цього питання. Тому Уманська міська дума одногосно постановила виділяти щорічно на утримання 5 і 6 класів необхідні 4035 рублів. Відтак, ще у 1886 р. була можливість відкрити 5-й клас⁴¹. Так 1886 р. прогімназія в Умані отримала статус шестирічки.

Але питання з власним приміщенням вирішувалося повільно. Тільки 10 вересня 1888 р. прогімназія отримала від міської думи у подарунок 1 дес. 1230 саж. землі разом з уцілілими будівлями колишнього маєтку Потоцьких (11-кімнатний одноповерховий особняк). Через два місяці затверджено кошторис будівництва з використанням будівельних матеріалів з розібраних будівель маєтку. Докуплена була ще сусідня садиба Лабенського площею 11 кв. сажень. Корпус для шестирічної прогімназії був освячений 26 вересня 1889 р., а добудова його для восьмирічної гімназії тривала до вересня 1896 р.

Будівельні роботи велися частково за кошти міста, а частково за рахунок приватних пожертвувань, сума яких сягнула 20 тис. руб.⁴² У листопадовому номері газети «Киевское слово» повідомлялося про урочистості в чоловічій прогімназії з нагоди завершення попереднього навчального року. Святкове дійство відбувалося у новозбудованому

³⁹ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1885. 10 октября. С. 3.

⁴⁰ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1886. 20 февраля. С. 4.

⁴¹ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1886. 3 апреля. С. 3.

⁴² Из Умани. *Киевское слово*. 1890. 24 июля. С. 3.

красивому і в усіх відношеннях зручному будинку прогімназії. Відзначалася особлива роль директора прогімназії Турчановського, під особистим наглядом якого і з його ініціативи здійснений давно задуманий проєкт побудови нового корпусу для прогімназії. Залишалося тільки бажати, – повідомляла газета, – щоб була усунена остання перепона до перетворення прогімназії у повну гімназію: невелике розширення нового приміщення для того, щоб після 6-го відкрити ще два класи – 7-й і 8-й. Для цього потрібно додаткових 12 тис. руб., але така сума називалась не дуже великою⁴³.

Корпус чоловічої прогімназії складався з центральної частини і двох бокових ніби прибудов. На час переселення прогімназії з колишнього приватного будинку у новий були завершені будівельні роботи у центральній частині і одній з бокових. На іншу бокову частину коштів не вистачало, хоч на будівництво було витрачено 50 тис. руб. Питання про перетворення прогімназії у гімназію з повним комплектом класів на пряму залежало від завершення будівництва в іншій боковій частині будинку. У зв'язку з візитом до Умані у квітні 1892 р. попечителя Київського навчального округу В. Вельямінова-Зернова та його помічника Г. Мусіна-Пушкіна, які оглянули будинок чоловічої прогімназії, місто взяло на себе зобов'язання добудови до осені 1893 р.⁴⁴

Кошторисна вартість добудови складала 31 тис. 527 руб. Через два роки знайшовся підрядник, який погодився зробити п'ятнадцятивідсоткову знижку і почалися будівельні роботи. Місто встигло зібрати пожертвуваннями 8 тис. 276 руб. і військове відомство надіслало 7 тис. руб. в рахунок платні за користування міським вигоном. Цих коштів було недостатньо і єдиним джерелом фінансування був залишок будівельного капіталу, з якого раніше видавались позики міщанам на зведення будинків. Але місто в основному було вже забудоване і капітал зберігався в міській касі. Саме з нього і виділена була позика на добудову будинку чоловічої прогімназії⁴⁵.

А вже 28 грудня 1895 р. «Киевское слово» повідомляло, що будівництво корпусу прогімназії в Умані майже завершене. Будівля настільки простора, що з часом, з перетворенням цього навчального закладу, вона здатна вмістити в собі повну 8-класну гімназію⁴⁶.

Щодо жіночої освіти в Умані, то доньки незаможних уманців могли навчатися у жіночому відділенні міського двокласного училища. Але воно було переповненим і не могло вмістити усіх бажаючих. Для полегшення доступу до нього княгиня Трубецька, яка була почесною попечителькою училища упродовж кількох років, фінансувала паралельний клас у жіночому відділенні. Але невдовзі княгиня відмовилась від почесного попечительства і фінансування паралельного класу. З цієї причини керівництво училища звернулося до міської управи з проханням про виділення щорічної допомоги у розмірі 300 руб. Міська дума відхилила таке прохання. А між тим, – написала газета «Заря», – при невеликій платі за навчання (3 руб. на рік) училище було доступним великій кількості бідняків, діти яких виходили з училища грамотними. Відмова міської думи у виділенні такої незначної фінансової підтримки училищу була зустрінута з сумом і

⁴³ Из Умани. *Киевское слово*. 1890. 11 ноября. С. 3.

⁴⁴ Умань. *Киевское слово*. 1892. 29 апреля. С. 2.

⁴⁵ Умань. *Киевское слово*. 1895. 5 октября. С. 2.

⁴⁶ Умань. *Киевское слово*. 1895. 28 декабря. С. 3.

нерозумінням. Адже щорічно на прогімназії виділялось 12 тис. руб., а міському училищу відмовлено у сумі 300 руб. Таким чином велика кількість міського населення, яке було платником податків, втрачала можливість на навчання своїх дітей. І у той самий час міська дума вирішила виділяти пансіону п. Семенцової щорічну допомогу за умови надання йому прав жіночих прогімназій Міністерства народної освіти⁴⁷.

Розалія Семенцова 1 грудня 1877 р. відкрила в Умані приватне училище для дівчат. Але диплом його випускниць прирівнювався до домашньої освіти і не давав права на учительвання. Тому п. Семенцова клопоталася про отримання статусу прогімназії. «Заря» повідомляла, що майже два роки власниця 4-х класного жіночого училища добивалася у міністерстві визнання за училищем прав міністерської прогімназії. Але усі її клопотання через відсутність відповідних нормативних документів залишалися безрезультатними. У 1882 р., завдячуючи циркулярові Міністерства народної освіти, що з'явився у лютому місяці, п. Семенцова знову повторила своє клопотання. Маючи досвід 4-річного утримання училища з бібліотекою й усіма необхідними пристосуваннями, з міністерською субсидією, вона, як і багато уманців, з надією очікувала, що попечительська рада задовольнить потребу не тільки міста, а й доволі значного регіону. Щоб зрозуміти наскільки необхідність відкриття жіночого училища зі всіма правами була великою, потрібно звернути увагу на те, що найближча від Умані прогімназія знаходилася за 120 верст у Білій Церкві, ще далі – за 130 верст у Золотоноші, і за 150 верст – у Немирові⁴⁸.

У 1884 р. кореспондент газети «Заря» з Умані повідомляв, що місто давно вже потребує жіночого навчального закладу з правами казенних гімназій. Власниця місцевого жіночого пансіону п. Семенцова декілька разів порушувала клопотання про надання прав її пансіону, але безрезультатно. І це при тому, що випускниці її пансіону успішно складали вступні екзамени до київських жіночих гімназій. Та нарешті з наступного року, – писав кореспондент з Умані, – пансіон буде переформований. Водночас, міська управа вирішила виділяти п. Семенцовій щорічно 500 руб. з тією умовою, щоб за рекомендацією управи до пансіону приймали на безкоштовне навчання 15 дітей бідних міщан⁴⁹.

У 1897 р. губернська газета «Киевское слово» інформувала, що в Умані було 5 навчальних закладів для хлопців, але жодного самостійного для дівчат. Правда, при уманському міському двокласному училищі діяло жіноче відділення і був один приватний пансіон, але перше не відповідало вимогам заможних уманців, а пансіон для багатьох сімей був недоступним за ціною. Заможніші батьки, бажаючи дати донькам гімназійну освіту, змушені відвозити їх до Києва чи Одеси. Але переважну більшість освіченого населення Умані складали чиновники, які не мали достатніх коштів для навчання доньок в інших містах. Тому нагальною ставала проблема відкриття жіночої гімназії в Умані. Це питання не раз виносилось на сторінки губернської преси⁵⁰. У вересні 1899 р. «Киевское слово» повідомляло, що «питання про відкриття жіночої гімназії в Умані, треба вважати, відкладене у «довгий ящик»⁵¹.

⁴⁷ Внутренний отдел. *Заря*. 1884. 21 декабря. С. 3.

⁴⁸ Внутренний отдел. Умань. *Заря*. 1882. 13 июля.

⁴⁹ Из Умани. *Заря*. 1884. 23 марта. С. 3.

⁵⁰ Умань. *Киевское слово*. 1897. 7 січня.

⁵¹ От наших корреспондентов. Умань. *Киевское слово*. 1899. 25 сентября.

Потреба у відкритті жіночої гімназії в Умані була настільки великою, що губернська газета «Жизнь и искусство» у січні 1897 р. назвала її «нагальним питанням». До попечителя Київського навчального округу, який незадовго перед тим побував в Умані, звернулась жіноча депутація з проханням дозволити відкриття жіночої гімназії, вкрай необхідної для 30-тисячного населення повітового центру. Попечитель люб'язно пообіцяв своє сприяння за умови, якщо місто виділить необхідні для цього кошти та приміщення. Існували сподівання, що за містом справа не стане, оскільки утримання гімназії з двомастами платними ученицями буде не дуже обтяжливим, а приміщення для гімназії було. Та й уманці і навколишні поміщики нададуть фінансову підтримку місту для утримання жіночої гімназії. Ще свіжою була пам'ять про спільні зусилля для відкриття чоловічої прогімназії.

Наприкінці 1897 р. губернська газета «Жизнь и искусство» знову помістила інформацію про жіночу гімназію в Умані. Йшлося про те, що затверджений міською думою проєкт організації жіночої гімназії наближається до реалізації. Кошти для відкриття жіночої прогімназії планувалося отримати від продажу частини «парадної площі» під забудову будинків і міського гаю з назвою «Греків ліс»⁵².

А вже 22 січня 1898 р. в Уманській міській управі відбулися торги: розпродавалась так звана в Умані «Дворцова площа», з якої управа виділила десять ділянок по 400–500 кв. саж. Кожен квадратний сажень коштував 10 руб., тобто міська каса поповнилась капіталом у 40–50 тис. руб. Ці гроші були витрачені на влаштування в місті жіночої гімназії, яка через декілька місяців буде красуватися в Умані, – писав до газети «Жизнь и искусство» кореспондент з Умані⁵³.

Наступним кроком після віднайдження коштів було отримання згоди керівництва Київського навчального округу. Округ повідомив міське управління, що відкриття гімназії можливе лише у тому випадку, якщо утримуватись вона буде місцевими коштами. Питання про відкриття гімназії обговорювалось на засіданні міської думи, яка виділила на будівництво приміщення жіночої гімназії 47 тис. руб., підрядником будівельних робіт затвердила пана Ойстраха, а відкриття запланувала на 1900 рік. Укласти контракт з підрядником було доручено спеціальній комісії, до складу були введені: директор училища землеробства Леванда, директор гімназії Грибовський, інженери Всенде і Чорков, а також гласні Уманської думи – Змігородський, Глембіцький, Рущинський і Гавричук⁵⁴.

Питання про відкриття в Умані жіночої гімназії перейшло в реальну площину й у 1900 р. «Киевское слово» писало, що міська управа отримала повідомлення про дозвіл на початок будівництва корпусу гімназії. У міській касі для цього було 40 тис. руб. і навесні розпочнуться будівельні роботи⁵⁵. Велися вони швидкими темпами, оскільки відкриття жіночої гімназії відбулось 1 липня 1900 р. Як державний навчальний заклад, вона підпорядковувалась директору Уманської чоловічої гімназії.

Висновки. На сторінках київських газет «Заря», «Жизнь и искусство», «Киевское

⁵² Областные вести (от наших корреспондентов). Г. Умань. *Жизнь и искусство*. 1897. 3 декабря. С. 3.

⁵³ Областные вести (от наших корреспондентов). Г. Умань. *Жизнь и искусство*. 1898. 21 февраля. С. 3.

⁵⁴ Г. Умань. *Жизнь и искусство*. 1899. 22 февраля. С. 4.

⁵⁵ Г. Умань. *Жизнь и искусство*. 1900. 10 марта. С. 3.

слово», «Труд» у 1880-1900 роках вміщено близько п'ятдесяти заміток і повідомлень про Уманське народне училище, чоловічу та жіночу прогімназії/гімназії. Газети повідомляли, що попит на освіту в Умані був великим: і неімущі, і представники середнього класу, і заможні мешканці міста прагнули дати своїм дітям освіту. Уманське народне училище завжди було переповненим і не могло прийняти усіх бажаючих, а Уманська дума не виділяла коштів на його розширення. У 1892 р. була виявлена громадська ініціатива у формі створення Товариства допомоги нужденним учням училища, яке надавало фінансову підтримку і привертало увагу уманців до проблем цього навчального закладу. Тільки у 1902 р. з виділенням міською думою коштів для розширення корпусу училища, його проблеми поступово вирішувались.

Середні навчальні заклади в Умані – чоловіча та жіноча гімназії – були у кращих умовах оскільки мали протекційну підтримку міської думи. Упродовж тринадцяти років (1883-1896) чоловіча прогімназія була перетворена у гімназію, а жіноча гімназія постала на базі приватного жіночого навчального закладу. І для чоловічої, і для жіночої гімназій були збудовані простори навчальні корпуси, в яких і сьогодні функціонують навчальні заклади. Київські газети повідомляли про усі етапи формування гімназій, детально описували усі перипетії щодо клопотань уманців і рішень владних органів, чітко підкреслювали превалювання інтересів Уманської міської думи до питань гімназійної освіти. Але тональність газетної інформації свідчить про співчутливе ставлення до освіти дітей незаможних уманців.

*Tetiana Kuznets,
Olena Dzhahunova*

Development of education in Uman in the late 19th and early 20th centuries on the pages of Kyiv newspapers

Abstract: Based on the systematization of publications about education found in the Kyiv newspapers: 'Zarya', 'Zhizn i Iskusstvo', 'Kyivske Slovo', and 'Trud' in the county town of Uman the article shows the role of the Town Council and the public initiative of Uman residents to expand the four-grade folk school and open a male and female gymnasium. Newspaper articles show the unequal attitude of the Uman Town Council to the needs of the school for children of poor parents and gymnasiums where children from wealthy families received secondary education. In contrast to the city authorities, the public initiative was manifested in the form of the establishment of the Society for Assistance to Needy School Students (1892) and the Society for Assistance to Needy Male Pro-Gymnasium Students (1885), which showed that wealthy citizens were aware of the importance of education for gifted children from families of different social classes.

In 1880-1900, the Kyiv newspapers 'Zaria', 'Zhizn i Iskusstvo', 'Kyivske Slovo', and 'Trud' published about fifty articles and reports about the Uman People's School, male and female gymnasiums. The newspapers reported that the demand for education in Uman was great: the town's poor, middle class, and wealthy residents sought to educate their children. The Uman

People's School was always overcrowded and could not accept all applicants, and the Uman Town Council did not allocate funds for its expansion. In 1892, a public initiative was taken in the form of the establishment of the Society for Assistance to Needy Students of the School, which provided financial support and drew attention of Uman residents to the problems of this educational institution. Only in 1902, with the allocation of funds by the Town Council to expand the school's building, its problems were gradually resolved.

Secondary educational institutions in Uman, the men's and women's gymnasiums, were in better conditions because they had the patronage of the Town Council. Within thirteen years (1883-1896), the men's progymnasium was transformed into a gymnasium, and the women's gymnasium was established on the basis of a private women's educational institution.

Spacious educational buildings were constructed for both the male and female gymnasiums, and these buildings are still in use today. Kyiv newspapers reported on all stages of the formation of the gymnasiums, described in detail all the vicissitudes regarding the petitions of Uman residents and decisions of the authorities, and clearly emphasized the predominance of the interests of the Uman Town Council in gymnasium education. However, the tone of the newspaper information indicates a sympathetic attitude toward the education of poor Uman residents' children.

Keywords: newspaper 'Zaria', newspaper 'Zhizn i Iskusstvo', newspaper 'Kyivske Slovo', newspaper 'Trud', Uman, Uman Men's Gymnasium, Uman Women's Gymnasium, Uman Town People's School